

СУСПІЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЯК МОДУСИ ПРАВА

Марія БРАТАСЮК

Copyright © 2015
УДК 340.12

Mariya Bratasiuk
PUBLIC AND SOCIAL AS MODUSES OF LAW

Проблема співвідношення суспільного та соціального в праві не є надуманою. Вона постала в контексті переосмислення розуміння і сприйняття права, що відбувається в українському правознавстві у зв'язку зі зміною правової доктрини. Не секрет, що і донині немало українських правників сприймають право лише як матеріальне, об'єктивне явище, котре має соціальний характер. При цьому соціальне, як правило, прирівнюється, за інерцією до стереотипів недавнього тоталітарного минулого, із суспільним. Ця позиція, що отожднює суспільний та соціальний модуси права спотворює образ права, не дозволяє побачити його в усій повноті його вимірів і проявів.

Українські правознавці, зокрема, філософи права, уже немало зробили в плані переосмислення розуміння права. До цієї проблеми зверталися такі науковці, як В. Бачинін, В. Бігун, В. Братасюк, Д. Гудима, В. Градова, М. Козюбра, М. Костицький, С. Шевчук та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Вони показали наукову неспроможність легістського трактування права, наголосили на його багатомірності та важливості дослідження з позицій поліметодологізму.

Проте, такий аспект цієї проблеми, як суспільний та соціальний модуси права, залишається поки що нерозробленим в науковій літературі. Нині існує надзавдання показати, що суспільний та соціальний виміри права отожднювати науково некоректно, оскільки це різні характеристики його, хоча і пов'язані між собою. Саме це й спробуємо показати в даній статті.

Для початку окреслимо традиційний погляд на зазначені виміри права, що існує в теоретико-правовій літературі. Здебільшого, цей аспект проблеми звучить в теоретико-правовій літературі уже при висвітленні питання соціальних норм, у т. ч. і правових, де наголошується, що правові норми носять соціальний характер, оскільки вони регулюють поведінку

соціальних істот – людей, а не біологічних, якими є тварини [9, с. 41–42]. Тут же наголошено, що відносини, регульовані нормами права, – це “суспільні відносини”. Однак ніякого пояснення чому людські істоти є “соціальними”, а їх стосунки “суспільними” в даному форматі аналізу не подано.

Аналогічно трактують соціальне та суспільне в праві і харківські автори. Зокрема, вони наголошують, що “однією з найважливіших властивостей права є його здатність поставати в ролі регулятора суспільних відносин” [10, с. 186]. У визначенні поняття “соціальні норми” зазначено, що “це правила поведінки загального характеру, які виявляють волю певної частини населення або всього суспільства і гарантуються різними засобами соціального впливу” [Там само, с. 226]. Отож у даному разі теж пояснення співвідношення суспільного та соціального в праві не проглядається, суспільство мислиться сукупністю людей чи їх відносин і отожднюється із соціумом. Приміром таку ж ситуацію можемо спостерігати і в інших авторів [11; 12]. Зрозуміло, що бачення права лише як суспільного, що тотожне соціальному, явища не може відповідати духові сучасної епохи, серед цінностей якої людина зайняла найвищу сходинку, ставши найвищою цінністю. Тим більше, що заперечувати ці модуси права безпідставно, адже вони властиві йому сутнісно, хоча їх і треба ще змістовно окреслити.

Спробуємо проаналізувати названі понятійні конструкції, використовуючи антропологічний підхід, оскільки він, як, зазначається в науковій літературі, становить доволі ефективний засіб методологування і спроможний у випадку нашого упредметнення немало прояснити реальний стан.

Дослідниця антропологічного вектору аналізу в царині права А. Кравченко слушно підкреслює, що “осмислення і практична реалі-

зація антропологічного принципу уможливило здійснення одного із наріжних завдань права — олюднення людини, розкриває гуманістичну природу правових систем і підтверджує тезу про те, що...людина існує в праві... Такий аналіз дозволяє уточнити потенціал юридичної науки, а також межі можливостей правознавства на сучасному етапі” [13, с. 4]. Ця ж авторка наголошує, що антропологічний принцип є “базовим у філософії права і становить своєрідний методологічний стрижень, оскільки утверджує людину, її природні і соціокультурні чесноти як вихідне начало усвідомлення сутності й регулятивних можливостей права” [Там само, с. 69]. Цілком підтримуємо окреслену методологічну позицію авторки стосовно ролі антропологічного підходу в правопізнанні.

Використання антропологічного підходу вимагає звернутися до таких категорій, як *людина* та *особистість*, оскільки саме висвітлення природи і сутності людського буття уможливило адекватне бачення і повну характеристику самого права. Як відомо, тривалий час людина трактувалася як суспільна істота, тобто як соціалізована істота, що неподільно пов’язана із суспільством, залежна від нього, ним сформована, від нього похідна. Звернемося до філософських джерел, в одному із яких зазначено, що людина — це “*суспільна істота* (курсив — М.Б.), в діяльності якої виявляються суттєві характеристики найвищого якісного рівня матеріального світу — суспільного буття”. І далі теж цілком у марксистському дусі: “Вона не тільки природна істота, вона — людська природна істота, тому сутність її визначається сукупністю усіх суспільних відносин, а не тими чи іншими механічними, фізичними, біологічними і т.п. характеристиками, які, хоч і притаманні людині, проте підпорядковані тут якісно вищим, суспільним характеристикам” [14, с. 264]. Отож, у даному разі суспільне трактується як форма колективістського “ми”, себто як чинник, що є визначальним стосовно людини.

А ось дещо інший погляд на людину: “Людина — природно-соціальна (курсив — М.Б.) істота, якісно особливий ступінь живих організмів на Землі, здатних до свідомої саморегуляції, завдяки чому вона постає як суб’єкт суспільно-історичної діяльності й культури” [15, с. 350]. В цьому визначенні підкреслена активно-творча природа людини, наголошено на її історично-культурному вимірі буття, що теж цілком відповідає марксистським поглядам

на людину. Проте якісної відмінності між поняттями “суспільна істота” та “соціальна істота” ні в першому випадку, ані в другому виявити не можна. Вони подаються як змістовно тотожні.

Деяке прояснення цього питання можемо віднайти в іншому джерелі, де зазначається, що “зміст категорії “соціальне” пов’язаний з тим, що відрізняє людину від тваринного світу” [16, с. 19]. Автор, обґрунтовуючи зміст соціального, звертається до категорії “духовність” і зазначає, що унікальність людини виявляється найперше у її духовності [16, с. 39]. До духовних сил і здатностей усупільненої особи належать абстрактне мислення, усвідомлена життєдіяльність, цілепокладання, планування й осмислення своєї поведінки, уява, емоційно-вольова сфера, естетична сприйнятливність (діяльність за законами краси), моральність й, передусім, творчість. Саме здатність через акти творчості примножувати життєвий досвід істотно відрізняє людську істоту від тварини [16]. Основна форма буття духовності — це свідомість як спосіб орієнтації особистості у життєвому середовищі, керівництво її вчинковими діями та поведінкою в світі людського буття. Найважливіші функції свідомості — мисленнева творчість, діяльність з організації та побудови дій, передбачення їх наслідків, розумне регулювання поведінки та особистісний самоконтроль. Свідомість пов’язана із цілепокладанням, ідеалами, цінностями тощо. Іншими словами, це вже вихід у сферу ідеально-смыслового, духовно-культурного вимірів буття.

У системі мотивів і цінностей людини духовні запити й потреби виходять на перший план. Окрім нагромадження знань, вона утверджується в моральних пошуках, “муках совісті”, у пошуках сенсожиттєвих орієнтирів, у намаганнях здійснити життя осмисленим, у проявах почуття прекрасного, в домаганні “жити в істині”, бути вірним Богові тощо [16].

В науковій літературі дається визначення поняття “соціальне”, що трактується як “специфічна, якісно визначена єдність матеріального й духовного, що притаманна виключно людині” [16, с. 40]. Виявляється, що в людському суспільстві матеріальне набуває нової якості, нових форм, матеріальні утворення збагачуються новими властивостями — сенсодуховними. Людське матеріальне буття — це об’єктивована духовність, це буття одухотворене.

Соціальність людини виявляється у праці як новому типі відносин живого організму та середовища, вона перетворює реальність відповідно до її потреб, поєднуючи матеріальні і духовні складники. А це означає, що людина сформувала, створила, ствердила себе як суб'єкта трудової діяльності, як мислячу й духовно-культурну істоту. Свобода як вільний вибір своїх життєвих установок та принципів, як можливість стати індивідуальністю чи особистістю має у плані самоствердження, самовизначення, самоздійснення для людини-особистості надзвичайно важливе значення.

Соціальне Я людини є сукупністю набутих індивідом якостей у соціумі забезпечує його зв'язок із соціальним довкіллям, що має духовно-культурний вимір [17; 18]. “В усій своїй діяльності людина постає як *суспільна істота* (курсив мій – М.Б.), яка продукує не тільки для себе, а й передусім для інших людей (звернімо увагу – орієнтація на іншого, апеляція до іншого – це модуси *су-спільності* – М.Б.), водночас споживаючи продукти їх праці (поділ праці в суспільстві, його професіоналізація, спеціалізація тощо). Хоча, мабуть, орієнтація на іншого – це не лише прояв суспільності, а й соціальності, оскільки вона може бути мотивована духовно-культурним чинником – допомогти іншому, підтримати його, поділитися з ним тощо [19].

Нарешті, *соціальна сутність людини* означає, що у суспільстві з'явилася нова форма успадкування родового досвіду у вигляді мови та культури (соціальне успадкування), – підкреслює Т. Власевич [див. 19]. Отож соціальність виводить нас на духовно-культурний зріз людського буття. Людина, будучи носієм окультуреного духу, творить світ культури, ідеального буття, стверджуючи високі смисли, гуманізуючи середовище мешкання, роблячи його не просто людським, а людяним, квінтальним.

Зважаючи на викладені вище міркування, можемо констатувати, що “соціальне не можна звести лише до духовного чи матеріального, воно не стоїть в одному шереху з біологічним... Соціальне означає поєднання специфічного матеріального та духовного в людині (людстві) – з одного боку, а з другого – єдність суспільного та індивідуального (тобто соціальне не тотожне суспільному) [16, с. 42].

Отже, вітчизняні науковці трактують людину як біосоціокультурну істоту, що закономірно вмонтована у світобудову, посідає у ній

певне місце, прагне досягнути гармонії з нею. “Біологічне і соціокультурне – це дві складові людини як цілісної системи. Їх співвідношення слід розуміти не як рядопокладеність, а як субпідрядність, у рамках якої соціальне відіграє пріоритетну, інтегративно-перетворювальну роль”, – наголошується в науковій літературі [20, с. 56]. Відтак, аналізуючи право як соціальне явище, маємо звернути увагу на духовно-культурний вимір соціального буття, на заломлення його у праві як формі буття духовного досвіду людства. До речі, такий погляд на право поки що не є типовим в українському правознавстві. Сприймати право як форму буття вищих духовних цінностей почали українські філософи права (О. Бандура, Ю. Білас, Д. Гудима, А. Козловський, С. Максимов, М. Патей-Братасюк, Л. Петрова, В. Шкода та ін.). І це вочевидь позитивний досвід, який заслуговує на підтримку.

Інша важлива для нашого аналізу категорія – “особистість”. Її методологічний потенціал полягає в тому, що вона ще більш виразніше, ніж категорія “людина”, підкреслює невід'ємність від людини духовного виміру. Людина як суб'єкт права – це завжди особистість. Особистість, – наголошував М.О. Бердяєв, – це насамперед – духовне явище [21], й відтак це власна позиція, власна думка, це категорійне мислення, апеляція до загальнолюдської культури та духовності, це врешті-решт свобода духу. Особистісне Я людини має соціокультурну природу, залежить від суспільства, колективістського “ми”, твориться су-спільно, а це друге і є його суспільним виміром. А от те, що в ньому знаходять своє втілення та вираження людська духовність, – це вже опри-явнений соціальний вимір. Тому враховувати соціальність як модус права, що полягає у поєднанні, синтезі матеріального та духовно-культурного у праві, для дослідника є особливо важливим.

Згадана вище А. Кравченко пише, що антропологічний підхід стосовно права “розкривається: а) у площині його існування і реалізується через індивідів як фізичних осіб; б) у співвідношенні прав людини і моральних норм; в) у тому, що буття у праві є способом людської взаємодії з іншими, тому що людина завжди у сфері права, котра є невід'ємним від самої особи, її природи; г) у з'ясуванні індивідом власних світоглядних засад права, що є засадничою умовою його визнання та розуміння” [13, с. 72]. Як бачимо, ця авторка, пра-

вильно загалом розкриваючи антропологічний підхід у праві, говорить про *людину-особу в праві, особину, індивіда*. Проте ці поняття не відображають суб'єктивно-творчої, духовно-культурної природи людини-особистості, що привносить у право ідеалізм, творить його гуманістичну суть.

На наш погляд, суть антропологічного підходу, що є ключем до висвітлення соціального у праві, розкривається й “у самовизначенні людини-особистості, її правовій самореалізації, у самоздійсненні, ствердженні своєї правосуб'єктності. Без людської автономії не може існувати правовий простір, яка загалом є передумовою реалізації права” [22, с. 36]. Людина-особистість привносить у право духовні смисли, котрі розкривають його гуманістичне призначення, розвиває право, стверджує і захищає його пріоритети.

Соціальність як модус права, мабуть, найкраще розкривається через ціннісно-смісловий вимір права, через ті ідеальні смисли, що перетворюють його на глибоко гуманне явище, яке успішно утверджує людинотворчу місію. Саме завдяки своєму духовно-ідеалістичному наповненню право підносить і людину над власною ницістю, нікчемністю, неволею, робить її особистістю, найвищою цінністю. Саме завдяки ціннісному виміру, тим ідеальним смислам, які розкривають суть права як форми буття духовних вартостей, воно може виконувати функцію *гармонізації* суспільних відносин, існувати як *право-порядок*, а не просто як *законо-порядок*, що розходиться з духом права.

У будь-якому разі право як форма буття духовних цінностей існує і реалізовується тоді, коли для цього підготовлено відповідне духовно-культурне підґрунтя, коли у доцільного буття з'являється достатній духовно-культурний вимір [17; 22]. “Право з'явилося тоді, коли людство у своєму розвитку дійшло до відкриття духовного виміру людського буття, коли воно відкрило такі феномени, як добро, віра, молитва, сумління, справедливість, людська гідність, повага до неї, свобода, істина, розумність, здоровий глузд, спільне благо, відповідальність. Це і стало підвалиною розвитку права як форми буття духовних цінностей”, – справедливо зазначається в науковій літературі [1; 17]. Звісно, на це пішло достатньо багато часу невтомної роботи культури та історії. У відповідь на загрози основам культури та цивілізації “...активно заявляє про себе практика розгорнутої повномасштабної право-

вої нормотворчості, – пише В. Бачинін. – Виникає право – додаткова нормативна система, покликана регулювати людську поведінку в якісно змінених умовах цивілізації.” І далі у цього автора читаємо таке: “На зміну безіменним творцям архаїчних звичаїв і традицій приходять конкретні суб'єкти правотворчості, законодавці типу Мойсея, Лікурга, Солона” [1, с. 169]. Право утворюється як результат нагромадженого до “осьового часу” культурно-історичного досвіду з упорядкування людської взаємодії. Цього досвіду вже було замало, щоб приборкати людську трансгресію, особливо в межах європейського простору, де процес формування людини-особистості пішов достатньо інтенсивно. Але цього духовно-культурного спадку виявилось цілком достатньо, щоб використати його як духовно-культурне підґрунтя для творення права.

Воля до порядку, до життя у праві – це результат окультурення людини. Поважати іншого, мислити його рівноцінним собі – це під силу не просто індивіду, а одухотвореній, окультуреній особистості. Індивід у праві є *соціокультурною* істотою. Чим більше таких особистостей складають суспільство, тим більше шансів у нього жити у форматі права, *правовим життям*, а не просто законницьким, нормативним, бо не всіяке нормативне відповідає правовому, є правовим. Інакше кажучи, право, на відміну від закону, має шанси на життя та розвиток не просто у суспільстві, а у соціокультурному людському часопросторі, де стверджено добротне духовно-культурне підґрунтя – найперше в доборі окультурених, духовно наповнених особистостей, котрі утворюють даний соціум. “Вийшло так, – пише В. Бачинін, – що “осьова цивілізація” пішла шляхом самообмежень та самоконтролю: прагнучи йти вперед, вона сама накладала на себе обмеження” [1, с. 172]. Нові моделі цивілізованої соціальної поведінки, що були позначені морально-правовими нормами “осьового часу”, тобто духовно-культурним чинником, чітко проводять грань між належним і заборонним.

В окультуреному соціумі воля до порядку домінує над волею до насильства. Саме в ньому категорії спільного блага, справедливості, свободи, людської гідності є дійсністю, а не деклараціями.

Мабуть, правильніше, у зв'язку зі сказаним вище, буде називати право *соціокультурним феноменом*. Уся правова реальність, усі її компоненти – правова ідеологія, нормативно-

знакова реальність, правозастосовна діяльність – є втіленням та вираженням духовно-культурного виміру соціальності. Розкриваючи соціальну цінність права, українські науковці починають відходити від інструментального його розуміння як “регулятора суспільних відносин”. Вони підкреслюють, що соціальна цінність права не є суто інструментальною, і зазначають наступне: “Цінність права полягає у його гуманізмі, спрямованості на забезпечення пріоритету прав людини, її свободи, всезагальної рівності, концентрованому виразі в ньому справедливості” [10, с. 188]. Вочевидь тут добре проглядається духовно-культурний вимір права, що розкриває його соціальну й відтак міжлюдську, ковітальну природу.

Втім, наше дослідження не вичерпує теми співвідношення суспільного та соціального у царині права. Очевидно, що ця проблема цікава та складна, малорозроблена, а тому хочеться сподіватися, що українські правознавці, зокрема філософи права, звернуть на неї увагу, продовживши її дослідження.

1. Бачинин В.А. Философия права и преступления / В.А. Бачинин. – Харьков: Право, 1998. – 606 с.

2. Бігун В.С. До питання про філософію і теорію прав людини: правове людинорозуміння (деякі концептуальні та термінологічні аспекти) / В.С. Бігун // Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2002 р. – Львів, 2003. – С. 5–8. (тези доповіді на VIII регіональній науково-практичній конференції, м. Львів, 13-14.02.2002) – <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=21&d=408>

3. Братасюк В.М. Правова реальність як форма вираження інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім’ї): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 – філософія права / В.М. Братасюк. – К., 2005. – 198 с.

4. Гудима Д.А. Права людини : антрополого-методологічні засади дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Дмитро Анатолійович Гудима. – Л., 2007. – 288 с.

5. Головатий С.П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.01 / С.П. Головатий. – К., 2009. – 44 с.

6. Градова В.Г. Ідея верховенства права в українській правовій традиції: дис. ... к.ю.н.: 12.00.12. – філософія права / В.Г. Градова. – К., 2013. – 247 с.

7. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: вибр. наук. праці / Михайло Васильович Костицький. – Чернівці: Рута, 2009. – 576 с.

8. Шевчук С.В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С.В. Шевчук. – К.: Реферат, 2007. – 640 с.

9. Олексик Х.М. Основи теорії права та держави: [конспект аудіо лекцій] / Х.М. Олексик. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 232 с.

10. Загальна теорія держави і права: [підручн. для студ. вищ. юрид. навч. закл.] / [Цвік М.В. та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина]. – Харків: Право, 2002. – 428 с.

11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2005. – 656 с.

12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: [навч. посібник]. – Вид. 9-е, зі змінами / П.М. Рабінович. – Львів: Край, 2007. – 192 с.

13. Кравченко А.П. Антропологічний принцип у філософії права: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.12 / Алла Петрівна Кравченко. – Х., 2008. – 216 с.

14. Людина // Філософський словник / за ред. чл. кор. АН УРСР В.І. Шинкарука. – К.: головна ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – С. 264.

15. Людина // Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В.І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – С. 350.

16. Дишлевий П.С. Про зміст категорії “соціальне” / П.С. Дишлевий // Філософська думка. – 2002. – №6. – С. 39.

17. Патей-Братасюк М.Г. Антропоцентрична теорія права / Марія Григорівна Патей-Братасюк. – 2010. – 395 с.

18. Патей-Братасюк М.Г. Філософія права / М.Г. Патей-Братасюк. – Тернопіль, 2006. – 250 с.

19. Власевич Т. Проблема ідентичності людського буття у ... дис. ... к.філос. н.: 09.00.05 – історія філософії / Т. Власевич. – Львів, 2013. – 181 с.

20. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2009. – С. 138–212.

21. Бердяев Н.А. Царство Духа и царство Кесаря / Н. Бердяев. – М: Республика, 1995. – 383 с.

22. Івашев Є.В. Взаємозв’язок антропології та аксіології як чинник розвитку теорії прав людини: дис. ... к.ю.н.: – 12.00.12 – філософія права / Є.В. Івашев. – К., 2013. – 247 с.

REFERENCES

1. Bachinin V.A. Filosofija prava i prjestupljenija / V.A. Bachinin. – Har'kov: Pravo, 1998. – 606 s.

2. Bigun V. S. Do pytannja pro filosofiju i teoriju prav ludyny: pravove ludynorozuminnja (dejaky konceptual'ni ta terminologichni aspekty) / V.S. Bigun // Problemi derzhavotvorennja ta zahystu prav ludyny v Ukrayini: Materialy IX regional'noyi naukovo-praktychnoi konferenciyi. 13-14 lutogo 2002 r. – L'viv, 2003. – S. 5–8. (tezi dopovidi na VIII regional'nij naukovo-praktychnij konferenciyi, m. L'viv, 13-14.02.2002) – <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=21&d=408>

3. Bratasjuk V.M. Pravova real'nist' jak forma vyrazhennja intelektual'noyi tradyciyi epohy (na materialah romano-germans'koyi pravovoyi sim'yi): dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.12 – filosofija prava / V.M. Bratasjuk. – K., 2005. – 198 s.

4. Gudyma D.A. Prava ludyny: antropologo-metodologichni zasady doslidzhennja: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.12 / Dmytro Anatolijovych Gudyma. – L., 2007. – 288 s.

5. Golovatyj S.P. Verhovenstvo prava: ideja, doktryna, pryncyp: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt.

yuryd. nauk.: 12.00.01 / S.P. Golovatyj. – K., 2009. – 44 s.

6. Gradova V.G. Ideja verhovenstva prava v ukrajyns'kij pravovij tradytsiji: dys... k. yuryd. n.: 12.00.12. – filosofija prava / V.G. Gradova. – K., 2013. – 247 s.

7. Kostyc'kyj M.V. Filosofs'ki ta psyhologichni problemy jursprudenceyi: vybr. nauk. praci / Myhajlo Vasyl'ovych Kostyc'kyj. – Chernivci: Ruta, 2009. – 576 s.

8. Shevchuk S.V. Sudova pravotvorchist': svitovyj dosvid i perspektyvy v Ukraini / S.V. Shevchuk. – K.: Referat, 2007. – 640 s.

9. Olexik H.M. Osnovy teoriiy prava ta derzhavy: [konspekt audio lekcij] / H.M. Olexik. – Uzhgorod: ZakDU, 2011. – 232 s.

10. Zagal'na teoriya derzhavy i prava: [pidruchn. dlja stud. vysch. yuryd. navch. zakl.] / [Cvik M.V. ta in.] ; za red. d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrainy M.V. Cvika, d-ra yuryd., nauk., prof., akad. APrN Ukrainy O.V. Petryshyna]. – Harkiv: Pravo, 2002. – 428 s.

11. Skakun O.F. Teoriya derzhavy i prava / O.F. Skakun. – Harkiv: Konsum, 2005. – 656 s.

12. Rabinovych P.M. Osnovy zagal'noyi teoriiy prava ta derzhavy: [navch. posibnik]. – Vyd. 9-e, zi zminamy / P.M. Rabinovych. – L'viv: Kraj, 2007. – 192 s.

13. Kravchenko A.P. Antropologichnyj pryncyp u filosofiji prava: dys...kand. yuryd. nauk.: 12.00.12 / Alla Petrivna Kravchenko. – H., 2008. – 216 s.

14. Ljudina // Filosofs'kyj slovník / za red. chl. kor. AN URSS V.I. Shynkaruka. – K.: golovna red. URE AN URSS, 1973. – S. 264.

15. Ljudina // Filosofs'kyj encyklopedychnyj slovník / gol. red. V.I. Shynkaruk. – K.: Abrys, 2002. – S. 350.

16. Dishlevyj P.S. Pro zmist kategori "social'ne" / P.S. Dishlevyj // Filosofs'ka dumka. – 2002. – №6. – S. 39.

17. Patej-Bratasjuk M.G. Antropocentrychna teoriya prava / Marija Grygorivna Patej-Bratasjuk. – 2010. – 395 s.

18. Patej-Bratasjuk M.G. Filosofija prava / M.G. Patej-Bratasjuk. – Ternopil', 2006. – 250 s.

19. Vlasevych T. Problema identychnosti luds'kogo buttja u ... dys... k.filos. n.: 09.00.05 – istoriya filosofiji / T. Vlasevich. – L'viv, 2013. – 181 s.

20. Gubers'kyj L. Kul'tura. Ideologija. Osobystist': metodologo-svitoglyadnyj analiz / L. Gubers'kyj, V. Andruschenko, M. Myhal'chenko. – K.: Znannya Ukrainy, 2009. – S. 138–212.

21. Berdjajev N.A. Carstvo Duha i carstvo Kesarja / N. Berdjajev. – M: Respublika, 1995. – 383 s.

22. Ivashev Y.V. Vzayemozv'jazok antropologiji ta axiologiji jak chynnnyk rozvytku teoriiy prav ludyny: dys... k.ju.n.: – 12.00.12 – filosofija prava / Y.V. Ivashev. – K., 2013. – 247 s.

АНОТАЦІЯ

Братасюк Марія Григорівна.

Суспільне та соціальне як модуси права.

В статті акцентовано на необхідності розрізнення понять “суспільний” та “соціальний”. Соціальне трактується як єдність матеріального і духовного вимірів буття. Проведено ідею, що соціальне, включаючи в себе духовно-культурне, привносить в право ціннісний вимір.

Ключові слова: право, соціальний вимір, суспільний вимір, смисли права, правові цінності, антропологічний підхід.

АННОТАЦИЯ

Братасюк Мария Григорьевна.

Общественное и социальное как модусы права.

В статье акцентируется на необходимости различения понятий “общественный” и “социальный”. Социальное раскрывается как единство материального и духовного измерений человеческого бытия. Проводится идея, что социальное, включая в себя духовно-культурное, привносит в право ценностное измерение.

Ключевые слова: право, социальное измерение, общественное измерение, смыслы права, правовые ценности, антропологический подход.

ANNOTATION

Bratasiuk Mariya.

Public and social as moduses of law.

In the article accented on necessity of distinguishing the concepts of “public” and “social”. Social interpreted as a unity of material and spiritual dimensions of life. Conducted an idea that social including spiritual-cultural, brings in law the valuable dimension.

Key words: law, social dimension, public dimension, meanings of law, legal values, anthropological approach.

Надійшла до редакції 7.04.2015.